

ארתור קונן דויל ושרלוק הולמס

האם שרלוק הולמס היה בונה חופשי? השאלה בוודאי מעוררת גיחוך קל. למרות ששליש מתושבי לונדון סבורים ששרלוק הולמס היה אדם בשר ודם, וכל שנה נשלחים לכתובת הפיקטיבית שברחוב בייקר למעלה מאלף מכתבים, הוא אינו אלא דמות ספרותית בדיונית מפרי עתו של ארתור קונן דויל.

אם כן, הבה נשאל האם הדמות הספרותית הינה בונה חופשי? שאלה זו העסיקה רבים וטובים מבין אחי המסדר המלומדים, ונעשו עבודות מרשימות בנושא. לא כולם תמימי דעים ששרלוק הולמס היה בונה חופשי. בעבודה זו בחרתי להציג את אלה שסבורים, ששרלוק כן היה בונה חופשי.

האח William Herbert "Skip" Boyer, 32° מלשכת פניקס שבאריזונה, במאמרו אשר פורסם בביטאון של המועצה העליונה הדרומית של הנוסח הסקוטי בארה"ב, כותב כדלקמן: "תעלומות רבות הקשורות לשמות של אישים דגולים מאירות את מסורת הבנייה החופשית. אי ההכרה של מסדרנו את הבלש הראשון והגדול ביותר בהיסטוריה, שם נרדף להגיון צרף ואמנות ההיקש, אינה אלא תעלומה בפני עצמה. אחי, עליכם לקבל ששרלוק הולמס היה בונה חופשי בוודאות מוחלטת." הוא אף קובע באופן ספקולטיבי, שגם דר' ג'יימס וואטסון, הביוגרף של שרלוק הולמס, בן דמותו של המחבר, גם הוא היה בונה חופשי, אם כי אין אזכורים ברורים או מרומזים לכך.

גם בביטאון המכובד של לשכת המחקר האנגלית קואטור קורונטורום (Quatuor Coronatorum) פורסם מאמר בנושא, פרי עתו של האח Robert Runciman. אחינו המלומד יאשה ברזינר, נשיא לשעבר של אותה לשכת המחקר, ואח מייסד של לשכת המחקר גוויל בארץ, פרסם גם הוא מאמר בנושא באתר המכובד Pietre-Stones של הבניה החופשית. אם כי הוא סבור ששרלוק הולמס לא היה בונה חופשי.

האח Ronald E. Fish, הקים אגודת סתרים שרלוקיאנית – The Baker Street Irregulars. לאגודה זו מתקבלים אך ורק רבי-בונים חופשיים. במאמר ארוך ומנומק, גם הוא קובע נחרצות ששרלוק הולמס היה בונה חופשי. כאן עלי להבהיר שקיימות מספר אגודות סתרים (לכאורה) של חסידי שרלוק הולמס. הן לא ממש רציניות, אם כי בין חברי הכבוד של הראשונה והוותיקה שבהן, נמנו גם נשיאי ארה"ב פרנקלין דלאנו רוזוולט והארי טרומן, אשר היו גם הם בונים חופשיים.

סגן משנה סר דר' ארתור איגנציוס קונן דויל, אביו מולידו של שרלוק הולמס, נולד בשנת 1859 בסקוטלנד. את לימודיו התיכוניים סיים בבי"ס ישועי באוסטריה. תקופה מאוד עגומה בחייו, אשר בעקבותיה נטש את הדת, והחל להתעניין בספיריטואליזם ואזוטריה.

בין השנים 1876 עד 1881 הוא למד רפואה באוניברסיטת אדינבורו וקיבל תואר שני בכירורגיה. הוא עבד כרופא על אנייה ובשנת 1885 סיים את הדוקטורט ברפואה. בשנת 1882, במקביל ללימודיו, הוא פתח מרפאה עם חבר ללימודים ואחרי זמן קצר פתח מרפאה משלו, שלא כל כך הצליחה. תוך כדי המתנה ללקוחות שלא הגיעו, החל לכתוב ולפרסם סיפורים קצרים. הסיפור הראשון על שרלוק הולמס, חקירה בשני (A Study in Scarlet) נכתב ב-1886 ויצא לאור בשנת 1887. בסופו של דבר הכתיבה הפכה לקריירה המזהירה שלו.

בשנת 1890 התמחה ברפואת עיניים בווינה ועבר ללונדון שם פתח מרפאת עיניים, שגם היא לא הצליחה במיוחד. לעומת זאת סיפוריו על שרלוק הולמס, אותם כתב בזמנו הפנוי הרב, הצליחו מעל למשוער. מתוך מחשבה שהעיסוק בכך מסיתה אותו מעניינים חשובים, כמו הרפואה, החליט בשנת 1893 להרוג את שרלוק הולמס, כדי להשתחרר מאחיזתו המסנוורת לעיסוקים חשובים יותר. אולם בלחץ קוראיו, הוא נאלץ להחיות אותו. בסה"כ הקאנון של שרלוק הולמס מכיל 56 סיפורים קצרים

ועוד 4 רומנים. נעשו על דמותו סרטים וסדרות טלוויזיה, וסופרים רבים אחרים כתבו עליו והשתמשו בדמותו הבדיונית, כאילו לא הייתה דמות ספרותית בלבד.

את אשתו הראשונה לואיזה נשא קונן דויל בשנת 1885, בשנה בה קיבל את הדוקטורט שלו. לואיזה ילדה לו שני ילדים ונפטרה משחפת בשנת 1906. זמן מה אחרי מותה נשא את אשתו השנייה ג'ין אליזבת, בה התאהב שנים קודם, אך העדיף לכבד את אשתו הראשונה ושמר לה אמונים כל עוד היא חיה. שלושה ילדים נוספים נולדו לו מאשתו השנייה.

באמצע שנת 1900, הוא שרת כרופא מתנדב במהלך מלחמת הבורים בדרום אפריקה. לאחר חזרתו משם הוא כתב חוברת בשם "המלחמה בדרום אפריקה: הסיבה וההתנהלות", אשר הגנה על עמדת בריטניה כנגד הביקורת החריפה של ארצות העולם על התנהלותה המבישה במלחמה. בשל כך המלך העניק לו את תואר האבירות סר וקיבל גם את דרגת הקצונה.

הטרגדיות בחייו של ארתור קונן דויל השפיעו על נטייתו להתעמק בספיריטואליזם ואזוטריה, נושאים בהם החל להתעניין עם נטישת הדת, ומן הסתם ציפה למצוא מקורות ידע על כך גם באמנות הבנייה החופשית. לאחר מות אשתו ומותם הטראגי של בנו קינגסלי, אחיו הגנרל, שני גיסיו ושני אחייניו במלחמת העולם הראשונה, שקע קונן דויל בדיכאון עמוק, ואיבד את הדחף ליצור. הוא הפך סקפטי, ומצא נחמה בספיריטואליזם ובהוכחתו המדעית, לכאורה, של קיום חיים שלאחר המוות. הוא היה חבר במועדון "הרוחות" שדגלה בקיום לאחר המוות. לזמן מה התיידד עם אחיו הקוסם הודיני, וחשב שיש להודיני כוחות על טבעיים. אך נפרד ממנו באכזבה כאשר הודיני התעקש שהכל אחיזת עיניים.

בינואר 1887, בהיותו בן 27 קודש לבניה החופשית בלשכת פניקס מס' 257 בהמפשייר. בין האחים בלשכה היה גם דר' ג'יימס ווטסון, האמיתי, ששימש 19 שנים כרופא בקונסוליה הבריטית בסין. לאחר חודש הועבר לדרגה שניה, ואחרי חודש נוסף הועלה לדרגת רב-בונה. הוא לא היה פעיל במיוחד, ושנתיים מאוחר יותר הוא נפרד מהלשכה. יש לשער שהוא התאכזב מהעדר ספיריטואליזם ברמה שהוא ציפה לפגוש בלשכה.

בשנה שבה נהיה בונה חופשי הצטרף גם לאגודה לחקר העל-טבעי אשר עסקה בפרא-פסיכולוגיה, עד שפרש ממנה בשנת 1920 יחד עם 84 חברים שסברו, שהאגודה מתנגדת לספיריטואליזם. אך ההרפתקה המסונית שלו לא הסתיימה בכך.

בשלב זה היה כבר שקוע בכתיבת סיפורי שרלוק הולמס בהם החל לשבץ סממנים מסוניים, בדומה לחברו האח רודיארד קיפלינג. הוא פגש את קיפלינג בעת שהותו בדרום אפריקה. בהיותם שם הם עסקו בפעילות מסונית. התייעדו על כך שני במחלוקת, אך ככל הנראה הם ייסדו אד-הוק לשכת זמנית של בונים חופשיים, הכוכב העולה מס' 1022, אשר התכנסה באופן חד-פעמי. כזכור הוא כבר לא היה בונה חופשי סדיר. אך על פי הנהל, אח שאיננו סדיר רשאי להשתתף בעבודת לשכה באופן חד-פעמי.

המחלוקת היא על מועד התכנסות הלשכה. מצד אחד יש מסמך התנצלות של האח הלורד קיצ'נר על שנבצר ממנו להשתתף באותה פגישה. מצד שני קיים מכתב ששלח הלורד קיצ'נר לנסיך של ווילס הנושא את אותו תאריך, ועליו חתומים גם דויל וקיפלינג. יתכן שהשניים חתמו על המכתב בדיעבד, בפגישה מאוחרת יותר.

לאחר שחזר מדרום אפריקה, הוא נשא סדרה של הרצאות, אשר היללו ושיבחו את הפעילות המסונית בזמן מלחמת הבורים. במרץ 1891 הוא הוזמן לשאת את הנאום המרכזי לזכרה של המלכה ויקטוריה בלשכת אדינבורו מס' 1. בעקבות כך הוא צורף כאח כבוד ללשכה.

תואר האצולה שהעניק לו המלך אדוארד השישי ב-1902, דחף אותו ככל הנראה לרוץ לבחירות לפרלמנט באותה שנה, ושנית ב-1906 אך הוא כשל בשניהם. מאותה סיבה הצטרף שנית, באותה שנה 1902, ללשכת האם שלו, עד שאיבד עניין ופרש סופית ב-1911. סר ארתור קונן דויל מת מהתקף לב בשנת 1930 בגיל 71, ונקבר בחצר כנסייה בהמפשייר.

לאחר שהתוודענו לקורות חייו המסוניים של המחבר, הבה ננסה לבחון אם הדמות המרכזית בסיפוריו אכן היה בונה חופשי. לעניות דעתי, קונן דויל יצק את אישיותו שלו לתוך שתי הדמויות הבדיוניות שיצר: דר' ווטסון המספר את הסיפור מייצג את דר' דויל, שהוא הסופר שלמרות היותו דר' לרפואה במציאות, אינו אלא מספר הסיפור שאינו עוסק ברפואה, בסיפור כמו במציאות. ואילו הולמס מייצג את האח ארתור קונן הבונה החופשי. המוסר, המדע והבינה, בשילוב כוחות לכאורה נסתרים יחדיו, ממש כמו רב בונה חופשי, משמשים אותו לפענח את המסתורין שבכל עלילה.

את הסממנים המסוניים המיוחסים לשרלוק הולמס ניתן לבחון ב-7 עד 9 מהסיפורים. כאמור, אין תמימות דעים על הודאות של כל ההתייחסויות המסוניות. אך אנו הרי אמנים ספקולטיביים, כך שנוכל לתת את הדעת לסמליות הנובעת מהרמזים המשובצים בסיפורים אלה.

בסיפור הביכורים **"חקירה בשני"**, אחת הדמויות בשם טוביאס גרגסון, פונה ואומר להולמס ודר' ווטסון על תכולת כיסיו של הקרבן: "הנה הכל כאן..." ובין השאר: "טבעת זהב עם כלי עבודה מסוני". קיימת סברה, שזו הייתה טבעת של מסדר מסוני לא מוכר. אך העובדה שכבר בהופעת הבכורה של הרב אמן הולמס, הוא מתוודע לסמלים המרכזיים של הבונים החופשיים, אומרת דרשני. וכיצד הוא יכול להעניק משמעות סמלית לממצאים, ולהסיק מהן מסקנות לפיענוח התעלומה, אם הולמס איננו בונה חופשי בעצמו?

בסיפור **"הסקנדל בבוהמיה"** ההתייחסות לבניה החופשית נעשית באופן עקיף, ע"י משפט חסר הגיון לכאורה, אותו מצטט דר' ווטסון מפיו של הולמס: "ישנה אחוות בונים חופשיים בין אנשי הסוסים. הייה אחד מהם, ותדע כל מה שצריך לדעת". זהו לכאורה משפט עילג המושמע מפי אדם משכיל. מה הקשר בין הסייסים באורווה לבין הבנייה החופשית? זה בא לרמז שהולמס היה בונה חופשי, ואמון על שיטה ליצירת אמון בין אנשים בעלי ידע, שלא נוהגים לשתף אותו, עד אשר אתה מזדהה כאחד מהם גם עם על פניו מעמדך שונה מהם, ואז הם נפתחים ומשתפים מידע, ממש כמו הבונים החופשיים הנפגשים על הפלס.

בסיפור **"ליגת אדומי השיער"** יעבץ ווילסון מבקר בביתו של הולמס ברח' בייקר. כאשר הולמס אומר לווטסון: "מעבר לעובדות הברורות... שהוא בונה חופשי", ווילסון שואל איך הגיע למסקנה זו. הולמס עונה: "זה יהיה עלבון לאינטליגנציה שלך אם אומר לך כיצד הסקתי זאת, במיוחד כאשר הנך עונד סיכת קשת ומחוגה, בניגוד גמור לכללי המסדר שלך".

הולמס אומר "המסדר שלך" ממספר סיבות. ראשית, הולמס הפרפקציוניסט לא היה מוכן להכיר בו כבונה חופשי על סמך הסמל הלא נכון, קשת במקום מזווית. שנית, באותה תקופה בונים חופשיים נמנעו מלענוד סמלי המסדר באופן גלוי. שלישית, בהתאם לכללי המסדר דאז, הולמס נמנע מלחשוף את היותו בונה חופשי בעצמו, בפרט בנוכחות ווטסון שלא היה אח. ובכל זאת מעניין הדבר שהולמס מזהה את הסמל כסוג של סמל מסוני.

בסיפור **"ריטואל מאסגרייב"** אין ההתייחסות ישירה לבניה החופשית, אלא שהריטואל עצמו מרמז על ריטואל מעין מסוני. הולמס אומר על הריטואל, שהוא קטכיזם מוזר שכל בן מאסגרייב חייב לעמוד בו, וזה מזכיר לנו את שיטת הלימוד המסונית המבוססת על קטכיזם.

- מי היה זה? ההוא שהלך.
- מי יקבל זאת? ההוא שיבוא.
- מה היה החודש? השישי מהראשון.
- איפה היתה השמש? מעבר לעץ האלון.
- איפה היה הצל? מתחת לבוקיצה.
- כיצד היו הצעדים? צפונה בעשרה ועשרה, מזרחה בחמישה וחמישה, דרומה בשניים ושניים, מערבה באחד ואחד, וכן מתחת.
- מה ניתן תמורתו? כל מה ששלנו.
- למה ניתן לו? למען האמון.

האם זה מזכיר למי מאיתנו את מבחני המעבר מדרגה לדרגה?

בסיפור **"הרפתקת הבונה מנורווד"** הולמס פונה ישירות לג'ון הקטור מק-פרליין ואומר: "מעבר לעובדות הברורות שאתה בונה חופשי..." ואילו ווטסון מעיר על הקסם האישי המסוני של אותו מק-פרליין.

הנובלה **"עמק הפחד"** מספקת את המידע הרב ביותר בהקשר המסוני. דוגמאות רבות לכך. מק-מורדו אומר לסקנלון שהוא חבר "המסדר הדגול של אנשים חופשיים" קרי: "בונים חופשיים ומקובלים". למסדר יש לשכות בכל עיר. החברים מזדהים בנגיעת יד. יש להם מחווה טקסית. הם מזדהים את "Bodymasters" הלא הם "Worshipful Masters" קרי: נשיא הלשכה. זה ברור למדי כי "המסדר הדגול של האנשים החופשיים" מבוסס באופן כללי על עקרונות מסדר הבונים החופשיים.

למשל, "הסמל הייחודי הכולל משולש בתוך מעגל" המוזכר בסיפור, אינו אלא הסמל הרשמי של הנוסח היורקי – היכל ארון הברית המוכר כ-Royal Arch.

במקום נוסף, מתקיים דו-שיח בדומה לריטואל הנוסח הסקוטי, שבסיומו אומרים למק-מורדו: "באמצעות הסימן והסימן הנגדי, אנו יודעים אחי שאתה אכן אחד משלנו".

בסיפור **"הרפתקת הצבע בגמלאות"** מתאר ווטסון את מר בארקר, חברו ויריבו של הולמס, כך: "ישב לידו אדם אדיש למראה חמור סבר, גבר כהה עם משקפיים כהים אפורים וסיכה גדולה של הבונים החופשיים מצמידה את העניבה שלו".

סיפורים נוספים בהם יש רמזים מסוניים הם: **"פקיד סוכני הבורסה"**, **"הרפתקת הפנים הצהובות"**.

לסיכום אחי, האם רמזים אלה המשובצים בסיפורים מעידים על היותו של הולמס בונה חופשי? הדעות כאמור חלוקות על כך. הולמס משתמש במידע הגלום בממצאים כדי להסיק באמצעות היקש לוגי כל מה שנדרש לדעת על המקרה. הוא לעולם אינו עושה שימוש בידע של בונה חופשי כדי לפתור את התעלומה, למרות שהוא מפגין בקיאות רבה על המסדר והתנהלות חבריו, כמי שלכאורה אח סדיר מזה שנים רבות, האמון על כללי החשאיות הנהוגים במסדר. אינני מתיימר להכריע לכאן או לכאן, אלא לגרות אתכם לקרוא ולחקור כדי להגיע למסקנה המקובלת עליכם.

על כל פנים, כמו האח הסופר רודיאד קיפלינג, גם חברו האח הסופר ארתור קונן דויל, היה מוקסם מהרעיונות של הבניה החופשית ולמרות אי התמדתו, שיבץ אותם בכתביו בצורה זו או אחרת. כסופר מסתורין מצליח ביותר, הוא בעצם עשה פרסומת סמויה למסדר, והפיץ את רעיונותינו בקרב קוראיו וחסידי הרבים.

מקורות:

1. Was Sherlock Holmes A Brother?, William Herbert "Skip" Boyer, 32°, <http://204.3.136.66/council/journal/aug01/boyeraug.html>
2. Sherlock Holmes and Freemasonry, Sir Arthur Conan Doyle, Bro. Robert T. Runciman, http://www.masonicworld.com/education/files/artoct02/sherlock_holmes_and_freemasonry.htm
3. Sherlock Holmes -- Freemason? Ronald E. Fish, <http://themastersmasons.homestead.com/masons.html>
4. Sherlock Holmes, Sir Arthur Conan Doyle and Freemasonry (The Case of Four Masons Who Never Existed), Phil Walker, PM, <http://themastersmasons.homestead.com/masons3.html>
5. Arthur Conan Doyle – Spiritualist and Freemason, W.Bro. Yasha Beresiner, Pietre-Stones Review of Freemasonry, <http://www.freemasons-freemasonry.com/beresiner10.html>
6. Sir Arthur Conan Doyle, http://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Conan_Doyle
7. Sherlock Holmes, http://en.wikipedia.org/wiki/Sherlock_Holmes
8. Masonic references in Sir Arthur Conan Doyle's writings, Grand Lodge of British Columbia and Yukon, <http://freemasonry.bcy.ca/fiction/doyle.html>
9. Jack The Ripper And Sherlock Holmes, Haughfoot Lodge No. 1824, UK, http://www.haughfoot.co.uk/sherlock_holmes.htm
10. The Master's Masons: A Scion Society of The Baker Street Irregulars, <http://themastersmasons.homestead.com/>
11. Baker Street Irregulars http://en.wikipedia.org/wiki/Baker_Street_Irregulars
12. The Occult Symbolism of Sherlock Holmes, <http://vigilantcitizen.com/moviesandtv/the-occult-symbolism-of-the-movie-sherlock-holmes/>